

3.3.2 BOOK CHAPTER PROCEEDINGS

Dr. SINDHU A

ASSISTANT PROFESSOR,
UG AND RESEARCH DEPARTMENT OF HINDI,
PAYYANUR COLLEGE, PAYYANUR.

**ECOLOGIES OF THE NEW
MATTER, MIND & BODY**

*Anthology of essays presented in the
MESMAC International Conferences
9, 10 & 11 January 2018*

**समकालीन हिन्दी साहित्य में
विमर्श के विविध आयाम**

MES Mampad College (Autonomous)
(Accredited by NAAC with A Grade)
P.O. Mampad College, 676542
Malappuram. Ph: 04931 200 387, 200 754

41.

राष्ट्रीय संस्कृति का विखण्डन मुक्तिपर्व उपन्यास में

डॉ. सिंधु.ए.
असिस्टेंट प्रोफेसर
हिन्दी विभाग
पर्यन्न्र कॉलेज, कन्नूर

आजादी क्या है? किसकी है? कैसी है? ये सब प्रत्येक समय का अहम सवाल रहे हैं। इतिहास के सूक्ष्म स्तर पर प्रवेश करके उसे प्रश्नांकित करने पर ही इन सवालों की गहराई पर पहुँच पाएंगे। यानी उपस्थित इतिहास में धकेल देना जरूरी है। तब इतिहास किसका है, इसके निर्माता कौन है? इसके केन्द्र में कौन है, ऐसे अनेक सवाल उभर कर आएंगे। इतिहास निर्माण पद्धति पर विचार करने पर समझ में आएंगे कि राष्ट्रीय इतिहास लेखन के लिए शासनतंत्र, शासन के औजार, मंदिर, पुरालेख आदि को उपादान के रूप में स्वीकारा गया था। इस इतिहास निर्माण पद्धति और इतिहास बोध को विमितीकृत करके ही इतिहास में से तिरस्कृतों का अन्वेषण आरंभ कर सकेंगे।

आज इतिहास से तिरस्कृत कौन है? वे कहाँ थे, वे कैसे तिरस्कृत हुए थे ये सब विशेष अध्ययन का विषय है जिसे हम दलित अध्ययन कह सकते हैं (Subaltern Studies)। ऐसे अध्ययन करने पर इतिहास में न होनेवाले, दायरे में रहनेवाले जन समाज जाति, वर्ग और लिंग की आवाज़ सुनाई देने लगते हैं। इसके लिए उपस्थित इतिहास में विच्छेद डालना, उसे शिथिल बनाना, उस पर तीखा विमर्श प्रस्तुत करना जरूरी है। एक ओर ढंग से कहा जाए तो आज तक हमने जिसको राष्ट्रीयता और राष्ट्रीय इतिहास के रूप में स्वीकारा है उसे पुनः परिभाषित करने की आवश्यकता है।

ऊपर सूचित किए गए इतिहास रचना पद्धति से बिलकुल भिन्न है साहित्य की रचना पद्धति। साहित्य में कहीं न कहीं किसी न किसी ढंग में सूचनाओं या पात्रों के माध्यम से दायरे में रहनेवाले लोगों की जिन्दगी का परामर्श मिलते हैं। आरंभकालीन हिन्दी कथा साहित्य में तो ऐसी सूचनाओं को देख सकते हैं। वर्तमान विमर्श पद्धतियाँ इन सूचनाओं के अध्ययन का प्रयास भी कर रहे हैं। साहित्य का इस प्रकार पुनःवाचन करने पर इस विषय को सीधे लिखनेवाले साहित्य भी निकल रहे हैं। मोहन दास नैमिशराय का उपन्यास मुक्तिपर्व का रचना संदर्भ भी यही है।

उन्नीस सौ निन्यानब्बे में लिखे गए उपन्यास की भूमिका में नैमिशराय लिखते हैं “हम मुक्ति किसे कहे...? जब देश आज़ाद हुआ उसे या जब किसी जाति या कुछ जातियों को आज़ादी मिली उसे। मुक्ति से आखिर तात्पर्य क्या है, एक आदमी की मुक्ति या एक विशेष जाति की...यही सवाल आज़ादी के बाद से लेकर अब तक दलितों के भीतर उठता रहा है...जब आज़ादी मिलने के बाद भी दलितों को न्याय नहीं मिल पाता है तब वे ये सोचने के लिए मज़बूर होते हैं कि यह आज़ादी आखिर किसके लिए है? उनका मुक्तिपर्व कब आएगा?” उपन्यास का कथानक इस तरह के विषय के आस पास घूमता है। स्वार्थीनता के पहले के दौर में और उसके बाद भी इस तरह के सवाल समाज में गूँजते रहे हैं इस सवाल के उत्तर के रूप में अबंदकर ने भारत को अपने राष्ट्र के रूप में अस्वीकारा था।

उपन्यास आज़ादी और आज़ादी के बीस पच्चीस वर्ष को रेखांकित करते हैं। बस्ति और बस्ति के चमारों की जिन्दगी को उपन्यास लिखते हैं। बंसी और बंसी के बेटे सुनीत के माध्यम से दलितों के इतिहास, वर्तमान और भविष्य को परखने और रूपायित करने का प्रयास करते हैं।

उपन्यास का आरंभ आज़ादी के उजाले में होता है। चमारों के बस्ती में रहनेवाले लोग बड़ी खुशी के साथ इस उजाले को स्वीकारते हैं। लेकिन यह उजाला बस्ति के लोगों की जिन्दगी को प्रकाशमय नहीं बनाते। उपन्यास बताते हैं “...उन्हें अपने अपने बाड़ों का एहसास भी था। पर वे उन्हीं बाड़ों के हदों के बाहर थे। उनका मन पक्षियों की तरह नीले आकाश में उड़ना चाहता था। उनके पंख न थे पर पक्षियों की तरह उड़ने की महत्वाकांक्षाएँ तो थी।” आज़ादी के उजाले में भी वे अपने बाड़े को देखती हैं। इस बाड़े को आज़ादी नहीं तोड़ती। आज़ाद देश में भी बाड़ा है यह पहचान उनको है। इस बाड़े

ഹിന്ദി ചെറുകഥകളുടെ മലയാള പരിഭാഷ

കഥയാത്ര

ഭാഗം രണ്ട്

ചീഫ് എഡിറ്റർ
സന്തോഷ് ചൗബെ

എഡിറ്റർ
വി.ജി. ഗോപാലകൃഷ്ണൻ

കോർഡിനേറ്റർ
ലീലാധർ മണ്ഡലോയി

അസിസ്റ്റന്റ് കോർഡിനേറ്റർ
രാകി ഗർഗ്

ശ്രീൻബുക്സ്

Green Books Private Limited
GB Building, Civil Lane Road, Ayyanthole,
Thrissur- 680 003, Kerala, Ph: +91 487-2381066, 2381039
Website: www.greenbooksindia.com
E-mail: info@greenbooksindia.com

Malayalam
Kathaayathra
(An Anthology of Translated Hindi Short Stories)
Volume II

Chief Editor
Santosh Choubey

Editor
V.G. Gopalakrishnan

Published November 2022
A joint venture of Rabindranath Tagore University (Bhopal) and
Dr. C.V. Raman University (Bilaspur)
© Rabindranath Tagore University, Bhopal, Madhyapradesh

Cover Image : Prabhu Joshy
Cover Design : Vipin Das

Printed in India
Manipal Technologies Limited

Branches:
Thrissur 0487-2422515
Thiruvananthapuram 0471-2335301
Calicut 0495 4854662

ISBN : 978-93-95878-17-3

No part of this publication may be reproduced,
or transmitted in any form or by any means,
without prior written permission of the publisher.

₹ 680.00
GBPL/1267/2022

വിഭജനം

സ്വയം പ്രകാശ്

നിങ്ങൾക്ക് കുർബാനഭായിയെ അറിയില്ലേ? കുർബാനഭായി ഈ കസ്ബയിലെ മാനുനായ മനുഷ്യനാണ്. കസ്ബയുടെ ഹൃദയമാണ് ആസാദ് ചൗക്. അവിടെയാണ് കുർബാനഭായിയുടെ ചെറിയ പലവൃണ്ജനക്കട. മൂന്നുനാല് അണയ്ക്ക് സാധനങ്ങൾ വാങ്ങാൻ വരുന്ന കുട്ടികളുടെയും മുതിർന്നവരുടെയും ഇടയിൽ, വെളുത്ത പൈജാമയും കുർത്തയും ധരിച്ച കുർബാനഭായിയെ നിങ്ങൾക്ക് എപ്പോഴും കാണാം. തിരക്കില്ലെങ്കിൽ കുനിഞ്ഞിരുന്ന് എന്തെങ്കിലും കുത്തിക്കുറിക്കുന്നുണ്ടാവും. ഇടയ്ക്കിടെ തടിച്ച ഫ്രെയ്മുള്ള കണ്ണട വിരലുകൊണ്ട് മുകളിലേക്ക് കയറ്റിവയ്ക്കും. എന്നിട്ട് നെറ്റിയിൽ ചിതറിക്കിടക്കുന്ന പാതിനരച്ച മുടിയിഴകൾ ഇടത്തെയോ വലത്തെയോ കൈവിരലുകളിൽ പിണച്ച് മുകളിലേട്ട് കോതിക്കൊണ്ടിരിക്കും. താങ്കൾ ഇവിടെ നിന്നും സാധനം വാങ്ങാൻ ആഗ്രഹിക്കുന്നുവെങ്കിൽ താങ്കൾക്കു സ്വാഗതം. ഏറ്റ

തിരഞ്ഞെടുക്കുക

കൂർബാനഭായിയെ തീർത്തും ഒറ്റയ്ക്കാക്കി. അദ്ദേഹത്തിന്റെ പ്രയാസം ഷെയർ ചെയ്യാൻ പോലും ഞങ്ങൾക്ക് കഴിഞ്ഞില്ല. ചുരുങ്ങിയത് അത് മനസ്സിലാക്കാൻ ശ്രമിക്കുകയെങ്കിലും ചെയ്യേണ്ടതായിരുന്നു.

കുറച്ചു ദിവസങ്ങൾ മുമ്പുവരെ ഉണ്ടായിരുന്നതുപോലുള്ള ആപ്തദൈവമായ ഒത്തുചേരലുകൾ കൂർബാനഭായിയുടെ കടയിൽ ഇല്ലാതായി. അയാൾ ഉത്സാഹമില്ലാതെ കാണപ്പെട്ടു. സംസാരം തീരേ കുറവ്, ഒരുതരം മൂന്നത. ഞങ്ങളെ കണ്ടാലുടനെ കച്ചവടത്തിന്റെ തിരക്കിലേക്കുപോകും. അദ്ദേഹത്തിന് വീർപ്പുമുട്ടുന്നുണ്ടായിരുന്നു... അസ്വസ്ഥത തിങ്ങിനിറഞ്ഞിരുന്നു... എന്നാലും മനസ്സുതുറക്കുന്നില്ല. ഞങ്ങൾക്ക് അത് തട്ടിത്തുറക്കാനും കഴിഞ്ഞില്ല. ഒരു ദിവസം ഞാൻ ചെല്ലുമ്പോൾ അയാൾ പുറം തിരിഞ്ഞുനിന്ന് ആരോടോ പറയുന്നുണ്ടായിരുന്നു, “നിങ്ങൾ എന്തു ചരിത്രമാണ് പഠിപ്പിക്കുന്നത്? വിഭജനം നടന്നു എന്നാണ് പറയുന്നത്! നടന്നു എന്നല്ല, നടക്കുന്നു, നടന്നുകൊണ്ടിരിക്കുന്നു...” എന്നെക്കണ്ട ഉടനെ ഒന്നും മിണ്ടാതെ ജോലിയിൽ മുഴുകി.

ഈ കഥയുടെ അവസാനം ഒട്ടും നന്നല്ല. നിങ്ങൾ അതുവായിക്കരുതെന്ന് ഞാൻ ആഗ്രഹിക്കുന്നു. അഥവാ വായിക്കുകയാണെങ്കിൽ ഇതല്ലാത്ത മറ്റൊരു അവസാനം സാധ്യമാണോ എന്ന് ആലോചിക്കണം. നല്ല അവസാനം? സാധ്യമാണെങ്കിൽ എങ്ങനെ?

കാര്യം എന്തെന്നുവെച്ചാൽ, കുറെ ദിവസങ്ങൾക്കുശേഷം ഒരു ഉച്ചയ്ക്ക് ഞാൻ ആസാദ് ചൗക്കിലൂടെ പോവുകയായിരുന്നു. അതിന്റെ പേര് ഇപ്പോൾ സൺജയ് ചൗക് എന്നാക്കിയിട്ടുണ്ട്. അത് ഒരു വെള്ളിയാഴ്ചയായിരുന്നു. കൂർബാനഭായിയുടെ കടയ്ക്കുമുന്നിൽ ലത്തീഫ്ഭായി നിൽക്കുന്നതു ഞാൻ കണ്ടു... കൂർബാനഭായി കട പൂട്ടുകയായിരുന്നു... അദ്ദേഹം തൊപ്പി ധരിച്ചിട്ടുണ്ടായിരുന്നു... പിന്നെ രണ്ടുപേരും പള്ളിയുടെ ഭാഗത്തേക്കു നടന്നുനീങ്ങി.

മൊഴിമാറ്റം : സിന്ധു എ.

ഹിന്ദി ചെറുകഥകളുടെ മലയാള പരിഭാഷ

കഥയാത്ര

ഭാഗം രണ്ട്

ചീഫ് എഡിറ്റർ
സന്തോഷ് ചൗബെ

എഡിറ്റർ
വി.ജി. ഗോപാലകൃഷ്ണൻ

കോർഡിനേറ്റർ
ലീലാധർ മണ്ഡലോയി

അസിസ്റ്റന്റ് കോർഡിനേറ്റർ
രാകി ഗർഗ്

ശ്രീൻബുക്സ്

Green Books Private Limited
GB Building, Civil Lane Road, Ayyanthole,
Thrissur- 680 003, Kerala, Ph: +91 487-2381066, 2381039
Website: www.greenbooksindia.com
E-mail: info@greenbooksindia.com

Malayalam
Kathaayathra
(An Anthology of Translated Hindi Short Stories)
Volume II

Chief Editor
Santosh Choubey

Editor
V.G. Gopalakrishnan

Published November 2022
A joint venture of Rabindranath Tagore University (Bhopal) and
Dr. C.V. Raman University (Bilaspur)
© Rabindranath Tagore University, Bhopal, Madhyapradesh

Cover Image : Prabhu Joshy
Cover Design : Vipin Das

Printed in India
Manipal Technologies Limited

Branches:
Thrissur 0487-2422515
Thiruvananthapuram 0471-2335301
Calicut 0495 4854662

ISBN : 978-93-95878-17-3

No part of this publication may be reproduced,
or transmitted in any form or by any means,
without prior written permission of the publisher.

₹ 680.00
GBPL/1267/2022

ജപമാല

മൻസൂർ എഹതേശാം

“ഇനിയും ദിവസമുണ്ടല്ലോ.” അലോസരത്തോടെ സാജിദയെ നോക്കി അയാൾ പറഞ്ഞു. “എനിക്ക് എല്ലാം ഓർമ്മയുണ്ട്! പിന്നീട് നോക്കിക്കൊള്ളാം.”

നോമ്പിന്റെ വിജനമായ ഒരു ഉച്ചസമയത്ത് അടുക്കളയിൽ പതുങ്ങിയിരുന്ന് അയാൾ ഭക്ഷണം കഴിക്കുകയായിരുന്നു. സാജിദ പതിഞ്ഞ സ്വരത്തിൽ വരാൻ പോകുന്ന ചെലവുകൾ ഓരോന്നായി നിരത്താൻ തുടങ്ങിയപ്പോഴാണ് അയാൾ അലോസരം പ്രകടിപ്പിച്ചത്. തന്റെ ശബ്ദത്തിൽ വർദ്ധിച്ചുവരുന്ന ക്ഷോഭത്തെ കുറിച്ച് അയാൾക്കു നല്ല ബോധ്യമുണ്ടായിരുന്നു. എന്തു ചെയ്യാനാ! അടിക്കടി വരുന്ന വിശേഷങ്ങളും ഉത്സവങ്ങളും വിട്ടു മാറാതെ പിടികൂടുന്ന രോഗങ്ങളും. ഒരാൾ എവിടുന്നു കൊണ്ടു വരും? ജീവിതച്ചെലവ്, കുട്ടികളുടെ പഠനം, പിന്നെ മറ്റുതാവശ്യങ്ങളും. ഇതൊക്കെ നടത്തണോ അതോ വിശേഷാലോ ഷങ്ങൾക്കു വേണ്ടി ധൂർത്തടിക്കണോ.? ഇന്നലെ മാസ

കളിൽ കേൾക്കാം. കണ്ണുകൾ കോളനിയിലെ ജ്വലിക്കുന്ന പ്രകാശത്തിലൂടെ അലയുകയായിരുന്നു.

നേരം കുറേയായി എന്നു തോന്നി. ഭാരമേറിയ കാൽവെച്ചുകളോടെ അയാൾ വീട്ടിലേക്കു തിരിച്ചുനടന്നു.

വീട് ഉള്ളിൽനിന്നു പൂട്ടിയിരുന്നില്ല. പതുക്കെ തള്ളിയപ്പോൾ അന്നെ തുറന്നു. അകത്ത് കനത്ത നിശ്ശബ്ദതയായിരുന്നു, എല്ലാവരും വളരെ നേരത്തേ ഉറങ്ങിയതുപോലെ. മുറ്റത്തെ ചെറിയ ബൾബ് മാത്രം കത്തുന്നുണ്ടായിരുന്നു. അയാൾ തന്റെ മുറിയിലേക്കു നടന്നു. മുറിയിലേക്കു കടക്കുംമുമ്പ് അയാൾ ശ്രദ്ധിച്ചു. അകത്ത് ബൾബ് തെളിഞ്ഞുകിടക്കുന്നു. മെല്ലെ വാതിൽ തുറന്ന് മുറിയിലേക്കു കടന്നു.

മുറിയിൽ സാജിദ ദീവാനിയിൽ കിടന്നുറങ്ങുന്നു. കരഞ്ഞുകരഞ്ഞ് തളർന്നുറങ്ങിയതുപോലെ. അല്പനേരം നിശ്ശബ്ദനായി സാജിദയുടെ കണ്ണുനീരിൽ കഴുകിയ മുഖം അയാൾ നോക്കിനിന്നു, പിന്നെ മുന്നോട്ടുചെന്ന് അവളെ ഉണർത്താൻ ശ്രമിച്ചു.

“സാജിദാ!” അവളുടെ കൈകുലുക്കി പ്രയാസപ്പെട്ട് അയാൾ വിളിച്ചു. തൊണ്ടയിലെന്തോ കുടുങ്ങിയതുപോലെ, “സാജിദാ, എഴുന്നേൽക്ക്!!”

എഴുന്നേറ്റാൽ അവൾ വീണ്ടും കരയാൻ തുടങ്ങുമെന്ന് അയാൾക്കറിയാമായിരുന്നു. പക്ഷേ, അയാൾ അവളെ ആശ്വസിപ്പിക്കും. അവന്റെ ഉള്ളിലുള്ള ഏതോ കനമുള്ള സാധനം അയാളുടെ വൃക്തിത്വത്തിൽ എവിടെയോ അലിയാൻ തുടങ്ങി. താൻ സ്വയം നിയന്ത്രിച്ചുകൊണ്ട് സാജിദയെ സമാധാനിപ്പിക്കും. കുപ്പായക്കൈകൊണ്ട് കണ്ണുകൾ തുടച്ച് അയാൾ വിചാരിച്ചു.

“എഴുന്നേൽക്ക് സാജിദാ,” അവളുടെ ഉറക്കം തളംകെട്ടിയ കണ്ണുകളിലേക്കു നോക്കിക്കൊണ്ട് കനത്ത സ്വരത്തിൽ പറഞ്ഞു.

“നോക്ക്, സഹരിക്ക് സമയമായി.”

പിന്നെ അയാൾ തന്റെ ചുണ്ടുകൾ സാജിദയുടെ നെറ്റിയിൽ വച്ചു.

മൊഴിമാറ്റം : സിന്ധു എ., അശ്വിനി രഞ്ജിത്

ഹിന്ദി ചെറുകഥകളുടെ മലയാള പരിഭാഷ

കഥയാത്ര

ഭാഗം ഒന്ന്

ചീഫ് എഡിറ്റർ
സന്തോഷ് ചൗബെ

എഡിറ്റർ
വി.ജി. ഗോപാലകൃഷ്ണൻ

കോർഡിനേറ്റർ
ലീലാധർ മണ്ഡലോയി

അസിസ്റ്റന്റ് കോർഡിനേറ്റർ
രാകി ഗർഗ്

ശ്രീൻബുക്സ്

Green Books Private Limited
GB Building, Civil Lane Road, Ayyanthole,
Thrissur- 680 003, Kerala, Ph: +91 487-2381066, 2381039
Website: www.greenbooksindia.com
E-mail: info@greenbooksindia.com

Malayalam
Kathaayathra
(An Anthology of Translated Hindi Short Stories)
Volume I

Chief Editor
Santosh Choubey

Editor
V.G. Gopalakrishnan

Published November 2022
A joint venture of Rabindranath Tagore University (Bhopal) and
Dr. C.V. Raman University (Bilaspur)
© Rabindranath Tagore University, Bhopal, Madhyapradesh

Cover Image : Prabhu Joshy
Cover Design : Vipin Das

Printed in India
Manipal Technologies Limited

Branches:
Thrissur 0487-2422515
Thiruvananthapuram 0471-2335301
Calicut 0495 4854662

ISBN : 978-93-95878-16-6

No part of this publication may be reproduced,
or transmitted in any form or by any means,
without prior written permission of the publisher.

₹ 680.00
GBPL/1265/2022

ലക്ഷ്മിയുടെ തടവറ

രാജേന്ദ്ര യാദവ്

കഥാതന്ത്ര

ഒന്നു നിലക്കണേ, ഈ കഥ വിഷ്ണുവിന്റെ ഭാര്യ ലക്ഷ്മിയെക്കുറിച്ചല്ല. തടവറയിൽനിന്നു രക്ഷപ്പെടാനാഗ്രഹിക്കുന്ന ലക്ഷ്മി എന്നു പേരായ ഒരു പെൺകുട്ടിയെക്കുറിച്ചാണ്. ഈ രണ്ടു പേരുകളും തമ്മിൽ അങ്ങനെയൊരു ആശയക്കുഴപ്പം ഉണ്ടാകുക സ്വാഭാവികമാണ്. കുറച്ചു നേരത്തേക്ക് ഗോവിന്ദിന് ഉണ്ടായതു പോലെ.

പെട്ടെന്ന് ഞെട്ടിയുണർന്നപ്പോൾ ഗോവിന്ദിന് വിയർപ്പിൽ കുളിച്ചിരുന്നു. അവന്റെ ഹൃദയം വല്ലാതെ മിടിക്കുന്നുണ്ടായിരുന്നു. പെട്ടെന്നെങ്ങാനും മിടിപ്പ് നിന്നുപോകുമോ എന്ന് അവനു തോന്നി. ഇരുട്ടിൽ അഞ്ചാറു തവണ അവൻ കൺപോളുകൾ തുറന്നടച്ചു. താൻ എവിടെയാണ്, എങ്ങനെയാണ് എന്ന് ആദ്യമൊന്നും അവനു മനസ്സിലായില്ല. സ്ഥലകാല ബോധം നഷ്ടപ്പെട്ടതുപോലെ. അടുത്ത ഹാളിൽനിന്നു ക്ലോക്കിലെ മണി ഒരു തവണ മുഴങ്ങി. അതെവിടെയാണെന്നോ അവൻ എവിടെയാണെന്നോ മണി മുഴങ്ങുന്നത് എവിടെനിന്നാണെന്നോ

മിയെക്കുറിച്ചോർത്തപ്പോൾ കാവൽക്കാരന്റെ വാക്കുകളിലെ ഓരോ ചിത്രവും ഗോവിന്ദിന്റെ കണ്ണുകൾക്കു മുന്നിൽ തെളിഞ്ഞുവന്നു. പിന്നെ ഇരുട്ടിന്റെ കോട്ടകളാൽ വലയം ചെയ്തപ്പട്ട ചുടുകണ്ണീരുതിർക്കുന്ന മെഴുകുതിരിയുടെ മങ്ങിയ വെട്ടത്തിൽ അടിവരയിട്ട ആ വരികൾ അവൻ വീണ്ടും വായിച്ചു:

“ഞാൻ നിന്നെ പ്രാണനെക്കാൾ പ്രണയിക്കുന്നു!”

“എന്നെ ഇവിടെനിന്ന് ഒന്നു കൊണ്ടുപോകൂ...!”

“ഞാൻ തുങ്ങിച്ചാവു!”

ഗോവിന്ദിന്റെ മനസ്സിൽ ഒരു ചോദ്യമുയർന്നു, “ഈ വിളി കേട്ട് ഇത്രയും വ്യാകുലപ്പെട്ട ആദ്യത്തെയാൾ ഞാനായിരിക്കുമോ? അതോ മറ്റുള്ളവരും ഈ ശബ്ദം കേട്ടിട്ടുണ്ടാവുമോ? കേട്ടിട്ടും കേൾക്കാത്തതുപോലെ ഭാവിച്ചതാണോ? വാസ്തവത്തിൽ, ഒരു യുവതിയുടെ ശബ്ദം കേട്ടിട്ടും കേട്ടില്ലെന്നു നടിക്കാൻ ശരിക്കും കഴിയുമോ?”

മൊഴിമാറ്റം : സിന്ധു എ.

3.3.2 BOOK CHAPTER PROCEEDINGS

Dr. SREEMAYA C

ASSISTANT PROFESSOR,
UG AND RESEARCH DEPARTMENT OF HINDI,
PAYYANUR COLLEGE, PAYYANUR.

**हिन्दी कहानियों
का
अतिथार्थवादी स्वर**

डॉ. श्रीमाया. सी

अभय

अभय प्रकाशन

(पुस्तक प्रकाशक एवं विक्रेता)

6A/540, आवास विकास हंसपुरम्

नौबस्ता, कानपुर-208021

मो० : 09305301995, 09451877266

E-mail : abhayprakashan@yahoo.in

ISBN 978-93-80719-60-3

9 789380 719603 >

₹ 500/-

डॉ. श्रीमाया. सी

जन्म : 1973 कउन्नप्पल्ली, कण्णूर जिला

शैक्षणिक योग्यता :

एम. ए. (हिंदी)

पी.जी.डी.टि.एस.

कालिकट विश्वविद्यालय से

बी.एड., नेट-2002, तलशशेरी

सरकारी अध्यापन प्रशिक्षण केन्द्र

पी-एच.डी. कण्णूर

विश्वविद्यालय से 2010 में

(डॉ. वी कुमारजी के मार्ग निर्देशन में)

सम्प्रति :

सह प्राध्यापक, हिंदी विभाग पय्यन्नूर

कॉलेज, पय्यन्नूर-670327 कण्णूर

(जिला), केरल

निवास :

'नारायणी निलयम'

कउन्नप्पल्ली (डाक)-670504

कण्णूर (जिला), केरल

मो० : 9495868174

3.3.2 BOOK CHAPTER PROCEEDINGS

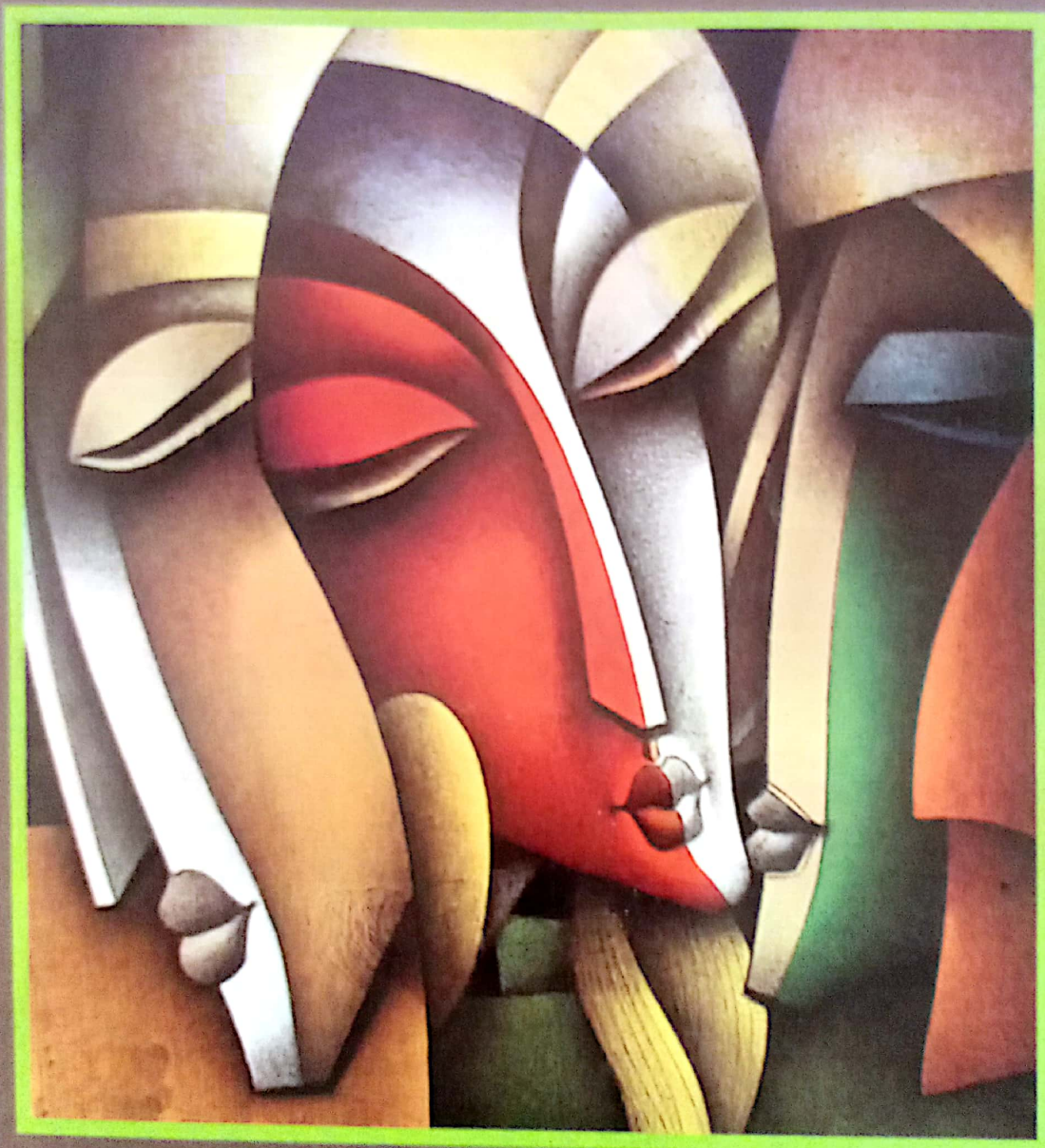
Dr. MINI A R

ASSISTANT PROFESSOR,
UG AND RESEARCH DEPARTMENT OF HINDI,
PAYYANUR COLLEGE, PAYYANUR.

साठोत्तर हिन्दी महिला कथाकारों
के कहानी साहित्य में

‘बारी’

डॉ. मिति ए. आर.

ISBN : 978-81-934201-7-1

- पुस्तक : साठोत्तर हिन्दी महिला कथाकारों के कहानी साहित्य में 'नारी'
लेखिका : डॉ. मिनि ए. आर.
स्वत्वाधिकार : लेखिका
प्रकाशक : माया प्रकाशन
6A/540, आवास विकास
हंसपुरम् कानपुर-208 021
Mo. : 09305301995, 09451877266
E- mail : mayaprakashankanpur@gmail.com
संस्करण : प्रथम 2018
मूल्य : 475.00 मात्र
शब्द सज्जा : विष्णु ग्राफिक्स
नौबस्ता, कानपुर
मुद्रक : श्रीपूजा ऑफसेट
नौबस्ता, कानपुर
जिल्दसाज : तवारक अली, पटकापुर, कानपुर

Sathottar Hindi Mahila Kathakaron Ke Kahani Sahitya

Me 'Nari'

By : Dr. Mini A. R.

Price : Rs. Four Hundred Seventy Five Only

3.3.2 BOOK CHAPTER PROCEEDINGS

Dr. VISHNU THANKAPPAN
ASSISTANT PROFESSOR,
UG AND RESEARCH DEPARTMENT OF HINDI,
PAYYANUR COLLEGE, PAYYANUR.

साहित्य और संवेदना के विविध आयाम

संपादक
प्रो. प्रमोद कोवप्रत

सहायक संपादक
डॉ. एन. लावण्या

अमन प्रकाशन
कानपुर

पुस्तक का नाम : साहित्य और संवेदना के विविध आयाम
संपादक : प्रो. प्रमोद कोवप्रत, डॉ. एन. लावण्या
आई.एन.बी.एस. : 978-93-92439-
संस्करण : प्रथम, वर्ष 2023
© : संपादक
मूल्य : ₹ 00.00 मात्र
प्रकाशक : अमन प्रकाशन
104-ए/80 सी, रामबाग, कानपुर - 208012 (उ.प्र.)
ऑफिस नं. : 0512-3590496
मोबाइल नं. : 9044344050, 8960421760
शब्द सज्जा : अमन ग्राफिक्स, रामबाग, कानपुर
मुद्रक : आर. बी. ऑफसेट, नौबस्ता, कानपुर

Sahitya Aur Samvedna ke V|v|dh Aayam

Ed|ted by : Dr. Pramod Kovprat, Dr. N. Lavanya

Pr|ce : Rs. only

तकषी और प्रेमचंद के उपन्यासों के सन्दर्भ में

- डॉ. विजय श्री के.वी

14. हिन्दी कहानी साहित्य में प्रेमचंद का योगदान

- डॉ. प्रज्ञा शर्मा

15. लोकसाहित्य और मुस्लिम समाज

- डॉ. विजयकुमार चौबे

16. अच्युतनंद मिश्र की कविताएं : संकरे समय की दस्तावेज - डॉ.सजिता पी.

17. उदय प्रकाश की कहानियाँ : जादुई यथार्थवाद के प्रमुख आयाम - विद्या रजक

18. कुछ और स्त्री प्रश्न - डॉ.नर्मदा पी.

19. 'गीत फरोश' में भवानी प्रसाद मिश्र की सामाजिक दृष्टि

- डॉ. अनीता पटेल

20. पितृसत्ता से मुक्ति का स्वर : स्त्रीवाद

- डॉ.भगवान सिंह निरंजन

21. नारी की महत्वाकांक्षा- 'मुझे चाँद चाहिए' में

- डॉ. रश्मी यू. एम.

22. वर्चस्ववादिता और दलित साहित्य

- वैकटेश हिबारे

23. समकालीन संदर्भ में 'रसप्रिया' की अनुगूँज

- डॉ लीना सामुवल

24. लोक संस्कृति संरक्षण में महिलाओं का योगदान : हिमाचल के सन्दर्भ में

- डॉ आशा शर्मा

25. समकालीन कविता : अर्थ, प्रवृत्ति, विशेषताएं

- गोवर्धन प्रसाद सूर्यवंशी

26. ग्लोबल गाँव के देवता' में आदिवासी जीवन

- डॉ. विष्णु तंकप्पन

27. कोरोना और हिंदी कविता

- डॉ.प्रमोद कोवप्रत

‘ग्लोबल गाँव के देवता’ उपन्यास

में आदिवासी जीवन

-डॉ. विष्णु तंकप्पन

हिन्दी में ‘आदिवासी’ के लिए अनेक शब्दों का प्रयोग होता आ रहा है, इसमें गिरिजन, वनवासी, देशज लोग, प्राचीन निवासी, अनुसूचित जनजाति आदि प्रमुख हैं। मानक हिन्दी शब्द कोश में आदिवासी शब्द का अर्थ है “किसी देश या प्रांत के निवासी जो बहुत पहले से वहाँ रहते आये हों और जिनके बाद और लोग भी वहाँ आकर बसे हो आदिम निवासी”। शंभूनाथ के अनुसार भारत में 2011 की जनगणना आंकड़ों के अनुसार कुल आबादी के 8.6 प्रतिशत आदिवासी है, अर्थात् आज के समय में करीब 11 करोड़। लेकिन प्राकृतिक संपदा और सांस्कृतिक विविधता के धनी यह वर्ग आज कई प्रकार की चुनौतियों के बीच में है। भूमंडलीकरण के दौर में आदिवासियों की स्थिति अधिक बदतर हो गया है। विकास के नाम पर लोकतांत्रिक सरकारों द्वारा अपनाई गयी लगभग सभी नीतियाँ दरअसल आदिवासियों के खिलाफ थीं।

आदिवासी आज लोकतांत्रिक संस्थाओं के खिलाफ हथियार उठाकर मोर्चा क्यों कर रहा है? लोकतांत्रिक संस्थाएँ अलोकतांत्रिक क्यों हो रही है? इसके पीछे कौन सी ताकत है? नव उपनिवेशवादी शक्तियों का इस सन्दर्भ में क्या भूमिका है? इन सब सवालों की जाँच है रणेंद्र द्वारा रचित उपन्यास ‘ग्लोबल गाँव के देवता’। प्रस्तुत उपन्यास की रचना सन् 2009 में हुई थी। यह उपन्यास बहुराष्ट्रीय कंपनियों और प्रशासन द्वारा आदिवासियों पर हो रहे अत्याचार पर केन्द्रित है। प्रस्तुत उपन्यास झारखण्ड के बरले जिला के एक आदिवासी इलाका भौरापाट पर आधारित है। नायक पहाड़ के ऊपर, जंगलों के बीच पी.टी.जी गर्ल्स रेजिडेंशियल स्कूल में प्रिमिटिव ट्राइव्स, आदिम जनजाति परिवार की बच्चियों के लिए आवासीय विद्यालय में विज्ञान शिक्षक के रूप नियुक्त हो जाता है। उस आदिवासी इलाके के आदिवासी तीन उपजातियों में विभक्त है। बीर असुर, अगारिया असुर और बिरिजिया असुर। इन तीनों उपजातियों की अपनी अलग-अलग संस्कृति एवं इतिहास है। यहाँ असुर का अर्थ बलवान पुरुष ही होता है। जबकि

लिए विवश बन जाता है। आदिवासी असुर समुदाय अपने अस्तित्व के लिए प्रशासन का विरोध करता है। लेकिन इन बहुराष्ट्रीय कंपनियों के मालिक देवताओं के समान हैं। प्रशासन से जुड़ी सभी संस्थाओं पर उनकी पहुँच है। इसलिए आदिवासियों का सारा प्रतिरोध बेकार हो जाता है। उपन्यास में प्रस्तुत मुद्दे को लेकर प्रधानमंत्री के नाम पर आदिवासी युवक रुमझुम द्वारा लिखा गया पत्र वाकई आदिवासियों की दयनीय स्थिति को व्यक्त करने के लिए सक्षम है। पत्र में वह लिखता है- “महोदय शायद आपको पता हो कि हम असुर अब सिर्फ आठ नौ हजार ही बचे हैं। हम बहुत डरे हुए हैं। हम खत्म नहीं होना चाहते। भेड़िया अभयारण्य से कीमती भेड़िये जरूर बच जाएँगे श्रीमान। किन्तु हमारी जाति नष्ट हो जाएगी। देश में वन जीवियों के संरक्षण के नाम पर इंसान पर जुलूम करना कहां तक सार्थक है इस पर सोच-विचार करने के लिए प्रस्तुत पत्र काफी है। लोकतंत्र के चौथा स्तंभ माननेवाले मीडिया भी यहाँ आदिवासियों की बिलकुल उपेक्षा करती है।

प्राकृतिक संपदा और सांस्कृतिक विविधता के बावजूद भी आदिवासी आज विस्थापन की समस्या को झेल रहा है। जो भूमि हजारों सालों से उनका है आज उन्हें उसी भूमि से निष्कासित किया जा रहा है। दरअसल विकास के नाम पर आदिवासियों का निशक्तीकरण हो रहा है। ऐसे अवसर पर उनके द्वारा होने वाला प्रतिरोध काफी प्रासंगिक है। गरीब अशिक्षित आदिवासी के लिए उनका आत्मबल ही एकमात्र सहारा है। सत्ता और औपनिवेशिक ताकतों द्वारा आदिवासियों पर होने वाला अत्याचार वाकई दर्दनाक है। इसकी अभिव्यक्ति देने में लेखक पूर्ण रूप से सफल हुए हैं।

सहायक आचार्य, हिन्दी विभाग
पय्यन्नूर कॉलेज
कण्णूर विश्वविद्यालय

